

בג"צ מס' 144/74

רמי לבנה נגד נציבות שירות בתי-הסוהר

בבית-המשפט העליון בשבתו כבית-משפט גבוה לצדק
[19.7.74, 18.4.74]

לפני השופטים ח' כהן, עציוני, אשר

העותר טען לעצמו; ד"ר מ' חשין, המשנה ליועץ המשפטי לממשלה — בשם המשיבה

פסק-דין

השופט ח' כהן: העותר הוא אסיר הנושא ענשו באחד מבתי-הסוהר. הוא ביקש מאת מנהל בית-הסוהר להרשות לו להכניס לבית-הסוהר ספרים שונים אשר ברצונו לקרוא בהם. בשל סירובו של מנהל בית-הסוהר ניתן לו צו-על-תנאי מאת בית-משפט זה; וביום שמיעת התשובה עשינו את הצו למוחלט, אף מבלי לשמוע טענות העותר.

ואלה נימוקינו:

1. אין חולקין שלפי תקנה 44 לתקנות בתי-הסוהר, תשכ"ז-1966, אין אסיר רשאי להכניס לבית-הסוהר ספרים אלא-אם-כן אישר מנהל בית-הסוהר את הכנסתם לבית-הסוהר. מכאן שמוקנה למנהל בית-סוהר שיקול-דעת אם להרשות או לאסור ספר פלוני לתוך בית-סוהר; ובית-משפט זה לא יתערב בשיקול-דעתו, כל עוד השתמש בו בתום-לב ובאורח סביר.

ב"בג"צ 189/66, (1), באה לפנינו עתירה שנצווה על מנהל בית-הסוהר להרשות לאסיר "לקבל ספרי קריאה מבחוץ ללא הגבלה" (ע' 95, שס). דחינו עתירה זו, שהרי בהיענותנו לה היה משום שלילה של שיקול-הדעת אשר התקנות מקנות לו. בענין ההוא נטען לפנינו מטעם נציב בתי-הסוהר שאיסורי הכנסת ספרים לתוך בתי-סוהר אינם באים אלא מאחד הטעמים האלה: או "על-מנת למנוע הכנסת חומר פורנוגרפי ופרסומים מסי-תים, העשויים להביא לידי מתח בין האסירים ולגרום להפרעת הסדר והבטחון", או "כדי למנוע הברחת סמים ומכשירים חדים" (שם). ואף הוצג לפנינו אז דוגמת ספר שנמצאה בו פצירה דקה שהוכנסה בין שני דפים מודבקים זה לזה (שם).

גם ב"בג"צ 100/70 (לא פורסם) ביקש העותר להרשות לו "לקבל כל ספר וכל פרסום מקצועי או מדעי וכל עתון או כתב-עת אחר הנפוצים בישראל ושהוא מעוניין לקבלם". מנהל בית-הסוהר היה צודק אילו דחה בקשה גורפת זאת, אלא העותר שם הקדים ושטח בקשתו לפני בית-משפט זה בטרם פנה בבקשתו אל מנהל בית-הסוהר. אבל מטעם מנהל בית-הסוהר נאמר לנו שם, "שכל בקשה סבירה של העותר לקבל ספרים על חשבוננו תיענה, וייעשו סידורים מיוחדים להשיגם למענו".

ב"בג"צ 164/66 (לא פורסם) סמך בית-משפט זה ידיו על שיקול-דעתו של מנהל בית-סוהר שסירב להרשות הכנסת כתב-עת פלוני לכתלי בית-הסוהר, באשר משמש הוא לגבי האסירים "כגירוי מיני".

גם לנו נראה שסירובו של מנהל בית-סוהר להרשות הכנסת ספר פלוני לתוך בית-הסוהר יהא חוקי וסביר, אם יש לו למנהל סיבה סבירה לחשוש שהספר משמש צינור להכנסה בלתי-חוקית של חפצים אסורים (כמשמעות מונח זה בפקודת בתי-הסוהר), או שהספר הוא פורנוגרפי עד כדי סכנת גירוי יצרים או השחתת המידות, או שיש בספר חומר מסית נגד המדינה או רשויותיה (לענין חומר התועבה וחומר ההסתה נוטה אני, כשלעצמי, לחשוב שטיבו מנהלי בתי-הסוהר עשות אם יאמצו להם את המידות והשיעורין המונחים ביסוד הוראות הסעיפים 60 ו-179 לפקודת החוק הפלילי, 1936).

2. העותר דגן צרכן גדול של ספרים הוא, וכבר הרשה לו מנהל בית-הסוהר לרכוש ולהכניס אליו לכלא ששה ספרים, היסטוריים, פילוסופיים ומזרחניים, אשר בהם כנראה לא מצא פגם. ואולם משביקש העותר להוסיף עליהם ספרים נוספים, וביניהם הקפיטל של מרכס, הכתבים הנבחרים של מרכס ואנגלס, כתביהם של לנין ושל מאו-צה-טונג, וגם אחד הרומנים של היינריך בל וספרו של אהרן כהן על העולם הערבי של ימינו — פקעה סבלנותו וקפץ עליו רגזו של מנהל בית-הסוהר, והוא השיב פניו ריקם.

הנמקתו של מנהל בית-הסוהר לסירובו זה, כפי שבאה לידי ביטוי בתצהיר תשובתו, מקורית היא למדי; ועל-מנת שלא אחטא בלשוני אביאה כלשונה:

"העותר הוא, טיפוס פוליטי מובהק, ואף היה מועמד לכנסת בבחירות לכנסת השמינית. באמרי, טיפוס פוליטי כוונתי היא לאדם העוסק כל העת בפוליטיקה, במובנו הרחב של המושג.

העותר בא במגע כל העת עם האסירים השונים והנושאים הנדונים ביהם גיהם הם נושאי מדינה, משטר ושלטון, כאשר העותר מלהיב ומסית את האסירים נגד המדינה ורשויותיה. העותר מארגן שיחות, נואם נאומים, ויש לנו חשד שבכוונתו לארגן תאים פוליטיים בין כתלי בית-הסוהר.

אין צריך לומר שהתנהגותו של העותר מסוכנת במיוחד כאשר נמצא הוא באוכלוסיה סגורה ומגוונת אשר מטבעה הנה רגישה. השיחות והבירורים הרבים מביאים ועלולים להביא תסיסה ומתח העלולים לפגוע, כדבר מובן מאליו, בסדר ובבטחון שבבית-הסוהר.

.....
לביית-הסוהר ובלבד שמדובר יהיה בכמות סבירה של ספרים, ובספרים שתכ-
נם אינו עלול, לדעתנו, לשמש גורם מתסיס ומסית.

ולמעלה מן הענין:

.....” מסרב אני להתיר ולהכניס לביית-הסוהר ספרות ודברי דפוס אחרים שיש בהם כדי להשפיע לרעה על האוירה בבית-הסוהר. כוונתי היא, בעיקר, לספרות על נושאים השנויים במחלוקת והעלולה לגרום ויכוחים ולהטי-יצרים בין האסירים, כאשר היסוד העיקרי אותו משווה אני נגד עיני כל העת הוא שמירת השקט בין כתלי בית-הסוהר. דברתי על נושאים השנויים במחלוקת — ועל אחת כמה וכמה נושאים פוליטיים הקשורים, במישרין או בעקיפין, בשאלת בטחון המדינה במובנו הרחב של המושג
“.....”

משבחים אנחנו את מנהל בית-הסוהר על אשר משווה הוא לנגד עיניו תמיד את שמירת השקט בין כתלי בית-הסוהר. אבל לא שמענו עוד שלשם „שמירת השקט” יכול הוא למנוע ויכוחים בין האסירים, לרבות ויכוחים פוליטיים: כל עוד נשמרים המשמעת והסדר בבית-הסוהר, רשאים האסירים להתווכח ביניהם על כל נושא שהם יבחרו בו; ואם מופרים המשמעת והסדר, יתנו המפרים את הדין על ההפרה, ואין עליהם ליתן את הדין על נושא ויכוחם. כשנכנס „טיפוס פוליטי מובהק” כמו העותר דגן לביית-הסוהר, אין לתמוה שהוא בוחר לו לשיחותיו עם חבריו לכלא נושאים פוליטיים — ואין אנו יודעים שום דין המאפשר למנעו מכך. התקנה המסמיכה את מנהל בית-הסוהר להרשות או לאסור הכנסת ספרים לביית-הסוהר, בוודאי לא נוצרה לאפשר לו למנוע ויכוחים מסוג זה או אחר.

כן אין לאל ידי מנהל בית-הסוהר למנוע שטיפוס פוליטי מובהק כמו העותר דגן, אשר שבילי הוויכוח והשכנוע מסתמא נהירים לו, יצליח בשיחותיו עם חבריו לכלא לעשות רושם עליהם — והעובדה שהצליח להיות מועמד בבחירות לכנסת תוכיח. אין אנו יודעים כיצד אפשר למנוע בעד אסיר מלעשות גפשות בין חבריו לכלא לדעותיו הפוליטיות (או אף לרשימתו בבחירות לכנסת); על-כל-פנים אין לנסות ולעשות זאת על-ידי איסור הכנסת ספרים לביית-הסוהר. ואין צריך לומר שאין נפקא מינה לענין זה אם דעותיו הפוליטיות של האסיר (או רשימתו בבחירות לכנסת) כשרות הן או פסולות בעיני מנהל בית-הסוהר.

3. ברם, חוששים אנחנו שפחדו של מנהל בית-הסוהר מפני כוחם המסית והמדיח של הספרים אשר העותר ביקש להכניסם אליו לבית-הסוהר, פחד שוא הוא — אפילו במסגרת שיקוליו שלו. כתבי מרכס, אנגלס, לנין, מאו-צה-טונג ודומיהם, ואין צריך לומר הרומנים של בל והספרים של אהרן כהן, אינם שייכים לסוג ספרות ההסתה אשר, למשל, סעיף 60 לפקודת החוק הפלילי, 1936, או תקנות 87 ו-88 לתקנות ההגנה (שעת-חירום), 1945, מדברים בה. ספרים הם הנלמדים — ואשר צריכים להיות נלמדים — בכל אוניברסיטה, ויש ביניהם נכסי צאן ברזל של תורה כלכלית ומדינית אשר עמים גדולים ועצומים בעולמנו חיים על-פיה. גורלנו הטוב שאין חלקנו עם העמים ההם — אין בו כדי לגרוע מן העובדה שתורה היא ולימוד היא צריכה.

ואולם יתכן מאד ומנהל בית-הסוהר אמנם לא היה אוסר הכנסת ספרים אלה לתוך בית-הסוהר, אלולא העותר דגן הוא שביקש להכניסם אליו: סתם אסיר לא-פוליטי, שפניו להשתלמות במדעי הכלכלה או המדינה, אולי לא היה נתקל בסירוב אילו ביקש ללמוד את מרכס ואת לנין. אבל העותר חשוד הוא בעיני מנהל בית-הסוהר שהוא לא רק טיפוס פוליטי מובהק כי אם גם טיפוס מרכסיסטי או לניניסטי מובהק — ולגבי דידיה אין הספק רים הללו משמשים עוד חומר לימוד כי אם מכשירי עזר לפעילות פוליטית. ואם כי לא נאמרו הדברים במפורש, משתמעים הם מבין השיטין של תצהיר התשובה.

גם שיקול-דעת מעין זה פסול בעינינו. לא ניתנה לו למנהל בית-הסוהר סמכותו לאסור הכנסת ספרים לתוך בית-הסוהר, על-מנת שהוא יבחר, לפי טעמו שלו, מה יאה לו לאסיר פלוני לקרוא ומה אינו יאה לו. כשם שחובשי בית-המדרש הנושאים ענשם בבית-הסוהר רשאים לבחור להם לקריאה וללימוד אך כתבי-קודש בלבד, כן — להבדיל — רשאים קומוניסטים הנושאים ענשם בבית-הסוהר לבחור להם לקריאה וללימוד ספרות קומוניסטית בלבד. הבחירה שלהם היא, והעובדה שבעיני מנהל בית-הסוהר בחירה חסרת טעם היא, אינה מעלה ואינה מורידה.

4. כליאתו של אדם בבית-סוהר אין בה כדי לשלול ממנו חופש תנועתו: רעות רבות, הכרוכות בהכרח בחיי הכלא, מתווספות עוד על שלילת החופש. אבל בל נוסיף על הרעות ההכרחיות שאין למנען מגבלות ופגיעות שאין בהן לא צורך ולא הצדקה. הסמכויות המוקנות למנהלי בתי-הסוהר לקיים סדר ומשמעת חייבות להיות רחבות מאד; אבל מה שהסמכות רחבה יותר, הפיתוי גדול יותר להשתמש בה שלא לצורך וללא הצדקה של ממש.

אין ספק בלבנו שמנהל בית-הסוהר ראה בתום-לב שהיה צורך והצדקה לאסור על הכנסת הספרים שהעותר חפץ בהם, ושרחוקה ממנו והלאה כל מגמה לפגוע בזכויות או באינטרסים של העותר שלא לצורך. אבל מרוב להיטות על "שמירת השקט בין כתלי בית-הסוהר" נתפס הוא לכלל טעות משפטית שרשאי הוא להשתמש בסמכותו לאסור הכנסת ספרים לשם סתימת הפיות ומניעת ויכוחים פוליטיים, כשם שנתפס לכלל טעות עובדתית שיש בספרים אשר העותר חפץ בהם הפעם, חומר מסית ומדיח.

מאד צריך להיזהר בשימוש בסמכות זו של איסור ספרים, אפילו בין כתלי בתי-סוהר: איסור הקריאה בספרים שרוח השלטונות אינה נוחה מהם, ריח של דיכוי טוטליטרי נודף ממנו; ואם יש מדינות בעולם אשר בהן משמשת הכליאה בבתי-סוהר גם לשם אינדוקטרינציה ברוח השלטון, לא יהא חלקנו עמהן. הכליאה בבתי-הסוהר שלנו, מה שלא תשלול ותגביל את חופש הגוף — את חופש הרוח משאירה היא בעינה, ואיש אינו רשאי לשלול ולהגבילו.

5. אשר-על-כן עשינו את הצו-על-תנאי למוחלט.

השופט אשר: אני מסכים.

השופט עציוני: אני מסכים. יש להצטער שהיה צורך בהגשת העתירה הנוכחית כדי להבהיר דברים שנראים לי אלמנטריים, ושלדעתי צריכים להדריך את הנהלת בתי-הסוהר בבואה לטפל באסירים. אמנם אין לאסירים פוליטיים אצלנו יחס מיוחד כפי שהדבר נהוג בבית-הסוהר באנגליה. שם הם נבדלים מאסירים אחרים, רשאים ללבוש את בגדיהם הרגילים, אינם מחוייבים לעבוד ואפילו רשאים לקנות מצרכים שונים כולל ספרים ועתונות. ברם יחד עם זאת אין להתעלם ממטרת כליאת אדם בבית-הסוהר, כפי שנאמר בהצ-רת המדיניות ביחס לבתי-הסוהר באנגליה:

„האסיר נשלח לבית-הסוהר בתור עונש אבל לא כדי להענישו.“

(“An offender is sent to prison as a punishment and not for punishment”)

„המטרה בהחזקת אדם בבית-הסוהר צריכה, עד כמה שהתנאים המוגבלים מאפשרים זאת, להרחיק ממשטר בית-הסוהר כל מה שאפיו הינו רק שלילי ומדכא, ולשאוף לדברים שהם פוזיטיביים וקונסטרוקטיביים, ובמיוחד לחפש כל אמצעי נגד, שיוכל לעמוד בפני התנוונות הגוף והנפש, שהיא הסכנה החמורה ביותר של המאסר הממושך.“

(ראה) Prison and Borstals, Statement of Policy and Practice in the Administration of Prisons' and Borstal Institutions in England and Wales; London 1957, p. 10).

כדי לקיים מטרה זו דואגים בתי-הסוהר באנגליה לקיום ספריות הראויות לשמן, בהן נמצאים ספרים מכל שטחי החיים, כולל ספרים מדעיים וטכניים, ומעודדים את האסירים להשתמש בספרים אלה שימוש מירבי ואף מרשים לאסירים לקבל ספרים מבחוץ.

אינני רואה כל סיבה מדוע נפגר אנו אחרי בתי-הסוהר באנגליה ומדוע אותה מטרה שהזכרתי לעיל לא תדריך גם את אלה שאחראים על מדיניות ניהול בתי-הסוהר. לו נתנה הנהלת בתי-הסוהר את דעתה להיבט זה של חיי בתי-הסוהר, לא היתה מתקשה למצוא את הדרך כדי לאפשר לעותר לקבל את הספרים הנדרשים בעתירה, ספרים, אשר חברי הנכבד השופט ח' כהן כבר הצביע על כך שאין בהם כל חומר שעלול להתסיס את האסירים, או לגרום להפרת הסדר והמשמעת בבית-הסוהר.

נימוקים אלה ניתנו היום, כ"ט בתמוז תשל"ד (19.7.1974).